

Review article

Türkiye’de Özel Eğitim Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi Historical Development of Special Education Services in Türkiye

Melek İmamoğlu *

Department of Special Education, Faculty of Education, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye

Özet

Özel gereksinimli bireyler için tarihimizdeki gelişmelere baktığımızda, Batı toplumlarının zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireyleri içlerinde şeytan var diye yaktıkları çağlarda Anadolu’da özel şifahaneler bulunmakta olduğunu görmekteyiz. Türklerde özel eğitim çalışmalarının başlangıcı aslında çok eskilere dayanmakta olup, İslamiyet’i kabul ettikten sonra Türkler tarafından engellilere yönelik birçok kurum oluşturmuş, mağdur insanların buralardan yararlanmaları sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Türk Milli Eğitimi’nin ana hedefleri ve temel ilkeleri doğrultusunda, en başta üniversiteler ve özel eğitim kurum ve kuruluşlarının görüşleri çerçevesinde, özel eğitim gerektiren kişilerin genel ve mesleki eğitim haklarını kullanmalarını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Bu çalışmada Türkiye’deki özel hizmetlerinin tarihsel gelişimi Osmanlı Döneminden başlanarak, tarihsel sıralama içerisinde, günümüze kadar ele alınmış olup önemli kurum, kuruluş ve kişilere de yer verilerek, yasa ve yönetmelikler çerçevesinde özel eğitim hizmetlerinin Türkiye’deki serüveni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de Özel Eğitim, Özel Eğitim, Tarihsel gelişim, özel gereksinimli bireyler.

Abstract

The developments in our history for individuals with special needs show that there were private hospitals in Anatolia in the ages when Western societies burned the mentally handicapped because there was a devil in them. The beginning of special education studies in Turks dates back to ancient times, and after accepting Islam, many institutions were created by the Turks for the disabled, besides providing the benefit of the aggrieved people, it is seen that institutions such as Enderun Schools, which can be used by gifted students, were opened as a first in the world.

When we look at the Republican period, we can say that important changes in the field of special education started after the 1950s. 1951 is an important turning point in the history of special education in Turkey. Special education is defined as a part of the National Education system, not as a health and care service with Law No. 5822. This change has led to the emergence of many new developments legally, institutionally, and administratively.

Throughout the history of the Republic of Turkey, regulations, laws, development plans, government programs, committees related to special education, activities of public/private institutions, and personnel training activities have been important for individuals with special needs to achieve their educational, economic, social and cultural rights. has played a role.

These regulations have enabled individuals with special needs to benefit from many public services and obtain their right to live humanely. Historically, individuals with special needs have not been able to obtain their right to live humanely for a long time.

* Corresponding author:

Melek İmamoğlu, Department of Special Education, Faculty of Education, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye.
Email: melek.im94@gmail.com

However, in the second half of the 20th century, the increase in legal and educational developments for the disabled shows that the perception of the disabled in society has developed positively. In Turkey, the legal regulations made for nearly half a century show that society has developed a more positive perspective toward individuals with special needs. Legal, social, and cultural regulations regarding disabled individuals followed a similar course with contemporary countries in the post-Republican period. Laws regarding the education of individuals with special needs in Turkey started in the 1940s and changed over time to take their current form. Some laws have introduced a new enforcement framework, completely abolishing previously enforced laws.

The development of special education services in our country has followed a similar sequence to that of other countries. Democracy and human rights discourses that emerged in the world after the 1950s showed their effects in our country and various measures were started to be taken. In our country, the protection of the rights of the disabled has been given to the state as a constitutional obligation. However, when we look at the legal regulations based on the Constitution, it is seen that the individualist approach is effective and the social dimension of disability is not taken into account.

When we look at the legal framework of today's Turkey, the basic legal basis of services related to individuals with special needs are the Decree Law No. 573 on Special Education adopted in 1997, the Special Education Services Regulation enacted accordingly, and the Law on the Disabled No. 5378 adopted in 2005. appears to be. In addition, advances and studies in foreign countries, which are the first in the field of special education in Turkey, are followed. In line with the main objectives and basic principles of Turkish National Education, the Republic of Turkey has made and continues to make various arrangements to ensure that people who need special education use their general and vocational education rights, primarily within the framework of the views of universities and private education institutions and organizations.

In this study, the historical development of private services in Turkey has been discussed starting from the Ottoman Period, in historical order, to the present day, and has been presented within the framework of laws and regulations, including important institutions, organizations, and individuals.

Keywords: Special Education in Türkiye, Special Education, Historical development, individuals with special needs.

DOI: <https://doi.org/10.29329/baflas.2022.547.2>

GİRİŞ

Türkiye'deki özel eğitim hizmetlerinin gelişimi ciddiye alınması gereken bir konudur. Türk toplumu, coğrafyası nedeniyle hem batıdaki hem de doğudaki gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Özel eğitim hizmetlerinin gelişimini anlamak için tarihsel süreçte yetersizlikten etkilenmiş bireylerin durumunu ele almak gerekmektedir (Sak & Toraman, 2020).

Osmanlı Döneminde Özel Eğitim

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında yetersizlikten etkilenmiş kişiler hakkında sınırlı bilgi bulunmaktadır. İslamiyet sonrası Türk toplumlarında, özel gereksinimli ve ruhsal sorunları olan kişilere tedavi ve bakım hizmetleri sunulmuştur Çitil, (2017). Selçuklularda ve Beylikler döneminde birçok darülaceze inşa edilmiştir. Osmanlı'da da dârüşşifâ ve bîmârhânelerde, zihinsel yetersizliği ve ruhsal sorunları olan kişilere hizmet verilmiştir (Ünlü, 2018). Bu kurumlarda yetersizlikten etkilenmiş bireyler de hizmet almalarına rağmen bu kurumlarda özel eğitim verildiğine dair kesin bir bilgi

bulunmamaktadır. Osmanlı döneminde bazı işitme yetersizliği olan kişiler saray hizmetlerinde istihdam edilmiştir. Sarayda kullanılan işaret dili (o zamanlar dilsiz dil olarak adlandırılıyordu), yeni gelen dilsizlere bu konuda uzmanlaşmaları için öğretilmiştir. Ancak Anadolu'da ilk sistematik özel eğitim hizmeti 19. yüzyılın sonlarında gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı döneminde özel gereksinimi olan bireylerin yaşlılar evinde korunmaya alındıkları ya da bazı öğrencilerin de yeteneklerine göre uygun işlerde çalıştırıldıkları görülmektedir. Bu dönemde önemli bir gelişme üstün yetenekli bireylerin eğitimi alanında olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda bilinen ilk özel eğitim kurumu, Enderun Mektebi'dir. Enderun Mektebi aynı zamanda üstün yeteneklilerin dünyadaki ilk sistemli seçim, eğitim ve istihdam örneği olarak görülmektedir (Akçamete, 2009). Yine bu dönemde 1889 yılında kurulan işitme engelliler için açılan Dilsizler Mektebi'di de ilk açılan kurumlardandır. Mektep, Avusturyalı Ferdinand Grati tarafından İstanbul'daki ticaret mektebinin içinde dönemin Maarif Nazırı Münif Paşa'nın himayesinde kurulmuştur. Okulda ilk yıl 25-30 öğrenci kaydolmuştur ve sonraki yıl öğrenci sayısı 45'e ulaşmıştır. Okul, zamanla görme yetersizlikten etkilenmiş öğrenciler için de sınıf açmıştır ve müzik, çalgı ve kabartma alfabeti gibi dersler verilmiştir. İşitme yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere işaret dili öğretilmiştir. Okul, öğrencilerin bireysel özelliklerine göre birçok farklı ders ve konu okutmuştur (Günay ve diğ., 2013). Ancak, ekonomik ve fiziksel sorunlar nedeniyle okul birkaç kez bina değiştirmiştir. Okulun kurucusu Grati Efendi'nin ölümünden sonra, Hüseyin Sabri Bey okula müdür olmuş ve yaklaşık otuz yıl boyunca görev yapmıştır. Besim Bey ve Hüseyin Sabri Bey, Türkiye'nin ilk bilinen özel eğitimcileri olarak okula ve özel eğitim alanına büyük katkıda bulunmuşlardır. İstanbul'daki Dilsizler Mektebi, 1926 yılında kapatılmış ve İzmir'deki Sağır-Dilsiz ve Körler Okulu'na nakledilmiştir (Çitil, 2009).

Osmanlı kaynaklarına bakıldığında, farklı okulların var olduğu söylenebilir. Kahire'de 1874'te ve Beyrut'ta 1892'de bir Âmâlar Mektebi açıldığı kaydedilmiştir (Balcı, 2013). Ancak bu okullarla ilgili bilgiler kısıtlıdır. Bunların yanı sıra, 20. yüzyılın başlarında bazı misyonerlerin açtığı özel eğitim okulları da vardır. Örneğin, 1902'de Mary Haroutunian liderliğinde Urfa Amerikan Körler Okulu açıldı. Ancak bu okul, Amerikan Board Vakfı adlı bir Protestan misyoner örgütü tarafından kurulmuş ve gayrimüslim tebaaya hizmet vermiştir. Benzer okulların Maraş, Adana, Haçin, Antep ve Malatya gibi yerlerde de açıldığı bilinmektedir (Balcı, 2013). Azınlıklar ya da yabancılar tarafından açılan okulların dışında, sadece iki okul açılmıştır. Bunlardan biri, Selanik'te 1909'da kurulmuştur. Dilsiz Mektebi adı verilen bu özel okul, kendisi de işitme yetersizliği olan ve İstanbul'daki Dilsizler Mektebi'nden mezun olan Yanyalı Fuat Efendi'nin girişimleriyle açılmıştır. Balkan Savaşları sırasında Selanik Yunanlılar tarafından işgal edilince bu okul kapatılmıştır. Diğer okul ise İzmir'de 1911'de açılan Sağır ve Dilsizler Mektebidir. İzmir'deki okulun açılış tarihi ve kurucuları konusundaki bilgiler tartışmalıdır. Bazı kaynaklara göre, İzmir'deki bu okul, dilsiz olan ve Paris'teki dilsizler mektebinde okumuş aynı zamanda terzilik öğrenmiş Musevi bir tüccar olan Albert Karmona tarafından 1911'de açılmıştır. (Ergin, 1977; Tanyeri, 2016). Farklı kaynaklara göre, İzmir'deki Sağır, Dilsizler ve Körler Okulu, İstanbul Dilsizler

Mektebi'nden mezun olan Yanyalı Fuat Bey tarafından Millet Meclisi himayesinde kurulmuştur. Fuat Bey, 1922'de Kıbrıs'tan gelerek İzmir'de bu okulu kurma çalışmalarına başlamış ve 1923'te okul açılmıştır. 1923-24 yıllarında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bu okulu kendi kadrosu ve bütçesi içine almıştır.

Cumhuriyet Döneminde Özel Eğitim

Almanya'da sağır ve dilsizler okulunda deneyim kazanmış olan Dr. Necati Kemal Kıp, 1925'te okul müdürü olarak atanmıştır. Dr. Kıp, fonetik dil öğrenme yöntemini okulda uygulayarak işaret sistemini kaldırmıştır (Çitil, 2012). Sonuç olarak, bu okulun kesin açılış tarihi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın ne zaman denetimine girdiği ve kim tarafından açıldığı hakkındaki bilgiler şimdilik net değildir, ancak Cumhuriyet tarihinin ilk özel eğitim okullarından biri olduğu söylenebilir. Ayrıca 1950'li yıllara gelmeden üstün zekalı ve üstün yetenekli çocukların eğitimi konusunda yasaların çıkarıldığı, böylelikle üstünlerin eğitiminin yasal olarak güvence altına alındığı görülmektedir (Akçamete, 2009).

Yukarıda bahsedildiği gibi, İstanbul'daki okulun kapanmasıyla birlikte İzmir'deki okul Türkiye Cumhuriyeti'nin tek özel eğitim okulu olarak öne çıkmıştır. Özellikle Dr. Necati Kemal Kıp'ın müdürlük döneminde, okul büyük ilgi görmüş ve yüksek kaliteli bir eğitim sunmuştur. Daha sonra, görme yetersizliği olan öğrenciler de okula kabul edilmiştir. Ancak durum 1940'ların ortalarında, okulun eğitim kalitesi düşmesine etki etmiştir.

İzmir'deki okulun ilginç bir diğer yönü, sağlık bakanlığına bağlı olmasıydı. 1940 Bu sırada, BM Dünya Braille Komitesi başkanı olan Yeni Zelandalı Sir Clutha Nantes Mackenzie, özel eğitimin eğitim bakanlığı sorumluluğunda olması gerektiğine inandığı için İzmir'deki Sağır ve Körler Okulu'nu incelemek istemiştir. Bu incelemelerin ardından Sir Mackenzie, körlerin ve sağırın bir arada eğitim görmesinin sakıncalarını içeren bir raporu Millî Eğitim Bakanlığına sunmuştur. Bu raporun da etkisiyle, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Sağlık ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak çalışan Sağır ve Körler Okulu, 1951 yılında Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiştir (Sak & Toraman, 2020).

Bu yıllarda dünyada yaygın bir inanış olarak özel gereksinimli bireylerin hasta ve eğitilemez oldukları düşünülmekteydi. Ancak, bu konuda farklı düşünen, özel eğitim bir eğitim hizmeti olduğunu savunan ve bu hizmetin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmesi gerektiği iddiasında olan Mitat Enç'in yurt dışındaki gözlemleri ve görüşleri Millî Eğitim Bakanlığına iletilmiştir. Enç'e göre, genel eğitim ve özel eğitim birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve bu konuya öncelikle sosyal yardım ve hizmet açısından yaklaşmak sakıncalıdır (Sak & Toraman, 2020). Enç'in bu farklı görüşleri ve ülkemize verdiği katkılar sonraları onun "Özel eğitimin babası" olarak adlandırılmasını sağlamıştır (Vuran, 2013).

Cumhuriyet döneminde, özel eğitim alanındaki önemli değişikliklerin 1950'li yıllardan sonra başladığını söyleyebiliriz. 1951 yılı, Türkiye'deki özel eğitim tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Özel eğitim, 5822 sayılı Kanun ile sağlık ve bakım hizmeti olarak değil, Milli Eğitim sisteminin bir parçası olarak tanımlanmıştır. Bu değişim, birçok yeni gelişmenin yasal, kurumsal ve yönetsel olarak

ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Örneğin, İzmir'deki okul farklı engel türlerinin bir arada eğitim almalarını sona erdirerek ikiye bölünmüştür. Görme engelliler için Ankara'da bir okul açılmıştır ve özel eğitim hizmetleri için Milli Eğitim Bakanlığı'nda bir şube müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca, özel eğitim okullarındaki öğretmen açığı, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde özel eğitim bölümünün açılmasıyla giderilmiştir ve bu gelişmeler zamanla artarak günümüze kadar devam etmiştir. (Çitil, 2012).

Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca, özel eğitim alanında gerçekleştirilen düzenlemeler, yasalar, kalkınma planları, hükümet programları, özel eğitimle ilgili komiteler ve resmi/özel kurumların faaliyetleri ile personel yetiştirme çalışmaları, özel gereksinimli bireylerin eğitsel, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını elde etmelerinde önemli bir rol oynamıştır Çitil, (2017). Bu düzenlemeler, özel gereksinimli bireylerin birçok kamu hizmetinden faydalanmalarını ve insanca yaşama haklarını elde etmelerini sağlamıştır. Tarihsel olarak, özel gereksinimli bireyler insanca yaşama haklarını uzun süre elde edememişlerdir. Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısında, engellilere yönelik hukuki ve eğitsel gelişmelerin artması toplumdaki engelli algısının olumlu yönde geliştiğini göstermektedir. Türkiye'de de, yaklaşık yarım asırdır gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, toplumun özel gereksinimli bireylere daha olumlu bir bakış açısı geliştirdiğini göstermektedir. Yetersizlikten etkilenmiş bireylerle ilgili hukuki, sosyal ve kültürel düzenlemeler, Cumhuriyet sonrası dönemde çağdaş ülkelerle benzer bir seyir izlemiştir. Türkiye'de özel gereksinimli bireylerin eğitimiyle ilgili yasalar, 1940'lı yıllarda başlamış ve zaman içinde değişerek günümüzdeki halini almıştır. Bazı yasalar, önceden yürürlükte olan yasaları tamamen kaldırarak, yeni bir uygulama çerçevesi getirmiştir (Sak & Toraman, 2020).

Ülkemizdeki özel eğitim hizmetlerinin gelişimi diğer ülkelerdekine benzer bir sıra izlemiştir. 1950'lerden sonra dünyada ortaya çıkan demokrasi ve insan hakları söylemleri ülkemizde etkilerini göstermiş ve çeşitli önlemler alınmaya başlanmıştır. Ülkemizde engelli haklarının korunması anayasal bir yükümlülük olarak devlete verilmiştir. Ancak anayasaya dayandırılarak çıkarılan yasal düzenlemelere bakıldığında bireyci yaklaşımın etkili olduğu engelliliğin toplumsal boyutunun dikkate alınmadığı görülmektedir (Akçamete, 2009). Bu yılların (1960'lı yıllar) en önemli özelliği özel eğitime gereksinimi olan bireylerin haklarının 1961 anayasası ile devlet tarafından garanti altına alınmasıdır. 1961'de 222 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu" ile zorunlu ilköğretim çağındaki yetersizlikten etkilenmiş çocukların eğitimleri ilk kez genel bir yasada yer almıştır. Özel eğitim hizmetlerinin, genel eğitim sistemleri içerisinde yer aldığını göstermesi açısından önemli bir yasa da 1739 Sayılı Milli Eğitim temel Kanunudur (Akçamete, 2009). Sonrasında 1970'li yılların başında, anne babalar tarafından oluşturulan bir dernek "öğretilbilir zihinsel yetersizliği" olan çocuklar için bir okul açmıştır. Öğretilbilir zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitilebileceğinin ilk örneğini göstermesi açısından bu okulun açılması önemlidir. Bu okulla birlikte eğitim çocukları topluma hazırlama ve okullar da çocukları topluma hazırlayan yerler olarak görülmeye başlanmıştır (Özyürek, 2004).

İzleyen yıllarda, 1982 Anayasası ile devletin özel gereksinimli bireyleri için önlem alması hükmüne bağlanmış, 1983 yılında çıkarılan 2916 Sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası" ile

özel gereksinimli bireylere özgü ilk kapsamlı yasanın adımları atılmıştır (Özyürek, 2004). Bu yasada ilk kez “Özel gereksinimli bireylerin normal akranları arasında eğitilmeleri” ve “özel eğitimin erken başlaması gereği” ile ilgili kelimeler yer almış olmakla birlikte, aynı yıllarda diğer ülkelerde uygulanan “kaynaştırma” teriminin henüz ifade edilmediği görülmektedir (Akçamete, 2009). 2916 sayılı yasa, özel eğitim hizmetlerinin nicelik ve nitelik açısından gelişmesine katkıda bulunacağına dair hükümler içermektedir. Ancak özel eğitim okullarının artması dışında büyük ilerleme kaydedilememiştir. Bununla birlikte, açılan yatılı okullar bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir (Akçamete, 2009). Seksenli yıllarda Özel Eğitim Hizmetleri İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde ayrı bir şube müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Ancak bu hizmetlerin Bakanlık örgütünde daha iyi yönetilebilmesi için Genel Müdürlük ile ileride Rehberlik Araştırma Merkezi tarafından yönetilmesi sağlanmıştır. 1982 yılında kabul edilen Anayasa ile, uluslararası hukuk düzenlemelerine uygun olarak özel gereksinimli çocuklarla ilgili kuralları içermektedir. Anayasa'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir sosyal hukuk devleti olduğunu belirttikten sonra, herkesin yaşam hakkı ve maddi-manevi varlığını geliştirme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Özel gereksinimli bireylere özgü kapsamlı bir yasa ilk olarak 1983 yılında 2916 sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" ile ortaya çıkmıştır. Bu kanun, özel eğitimle ilgili tanımları, ilkeleri, kurumları ve görevleri, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların belirlenmesi, yerleştirilmesi ve takip edilmesiyle ilgili bölümleri içermekte ve bu doğrultuda birçok yönetmelik yayınlanmıştır (Akçamete, 2009).

Türkiye’de özel eğitim alanında ilk kapsamlı gelişmelerin yaşandığı yıllar 1980’ler sonrasıdır. Bu yıllar hem yasal düzenlemelerin hem de kurumsallaşmanın yaygınlaşmaya başladığı yıllar olmuştur. Bu bağlamda 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" okul çağındaki çocukların eğitim ve öğretimlerinin Millî Eğitim Bakanlığı'na ait okullarda gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Bu kanun, özel gereksinimli çocukların yanı sıra bedensel, zihinsel ve duygusal problemleri olan korunmaya muhtaç çocukları da koruma altına almaktadır. Ayrıca, bu yasa kapsamında Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı, 1983 yılında genel müdürlük olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ardından 1986 yılında kabul edilen 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, özel eğitimle ilgili olan 39. maddesiyle birlikte, "Bakanlık, özel gereksinimleri olan bireyleri iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenlemektedir. Bu kurslar düzenlenirken, bu bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri göz önünde bulundurulur" ifadesi yer almaktadır (Baykoç , 2014). 1987 yılında çıkarılan 3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, özel eğitimi de içerisine alarak, ilköğretimin sağlanması için genel ve gerektiğinde gezici ilköğretim okulları ve buna yönelik personel istihdamının oluşturulmasını esas almıştır. 1982 Anayasası'nın 41., 42., 49., 50., 60. ve 61. maddeleri, herkesin yasa önünde eşit olduğu, ailelerin korunması, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, çalışma hakkı ve ödevi ile sosyal güvenlik hakkı konularında ifadeler içermektedir. 61. Madde ise "Devlet sakatların korunmalarını ve toplum hayatına uyumlarını sağlayıcı tedbirleri alır" ifadesiyle, yetersizlikten etkilenmiş bireyler için oluşturulması gereken düzenlemelere işaret etmektedir.1986

yılında kabul edilen 3308 sayılı "Çıracılık ve Mesleki Eğitim Yasası", özel eğitime gereksinimi olan bireylerin iş hayatına katılımlarını arttırmayı amaçlamaktadır. Bu yasa, Millî Eğitim Bakanlığı'nın özel eğitime gereksinimi olan bireyleri bir işin gerekliliklerine ve iş yaşamına hazırlayıcı kurslar düzenlemesi hükmünü getirmektedir (Çitil, 2012).

Benzer şekilde gelişmelerin 90'lı yıllarda da sürdüğü görülmektedir. 1990'lı yıllar, özel eğitim alanında çarpıcı gelişmelerin yaşandığı yıllar olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde, personel sayısında ve araştırma/yayın sayısında önemli artışlar meydana gelmiştir. Ayrıca, 1990 yılından itibaren özel eğitim alanında yetişmiş personel sayısında da artış gözlemlenmiştir. Bu yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın özel eğitim çalışmalarında önemli gelişmeler kaydedildi. XIII. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar arasında, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların eğitimine önem verilmesi, özel eğitim öğretmenlerinin yetiştirilmesi için yeni programların açılması, yetersizlikten etkilenmiş çocuklara uygun eğitim öğretim düzeninin kurulabilmesi için gereken araç ve gereçlerin okullarda kullanılması yer almaktadır. 1991 yılında, Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol, özel eğitim çalışmalarına ağırlık vermek için I. Özel Eğitim Konseyi'ni başlattı. Konseyde engelli grupları komisyonları kurularak, kaynaştırma programlarının yaygınlaştırılması ve öğrencilerin bireysel olarak izlenmesi kararları alındı. Birinci özel eğitim konseyi çalışmaları kapsamında, özel eğitimle ilgili birçok yararlı kitap yayınlanmıştır. 1991-1993 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan döneminde özel eğitim alanında birçok önemli karar alındı ve uygulamalar başlatılarak büyük bir atılım gerçekleştirildi. Özel eğitim hizmetlerinin daha etkin ve yaygın olarak yürütülebilmesi için özel Eğitim Rehberlik ve Danışma hizmetleri Genel Müdürlüğü kuruldu. Bu Genel Müdürlüğünün kuruluşunu takip eden ilk yıllarda özel eğitim alanında hızlı gelişmeler sağlanmıştır (Baykoç , 2014).

Özel eğitim alanında uzman bir akademisyen olan Prof. Dr. Necate Baykoç Dönmez, 1992-1995 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı Genel Müdürlüğü'nün kuruluş teşkilatını oluşturmada görevlendirilmiştir. Ayrıca Baykoç, üniversitede hazırladığı özgün projeleri Genel Müdürlükte hayata geçirmiş ve bu konuda başarılı olmuştur. Bu bağlamda aşağıda yer alan önemli gelişmelerin gerçekleştiği görülmektedir;

- Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüm eğitim kurumlarında, fiziksel engelliler için gerekli düzenlemeler ayrıntılı olarak belirlenmiştir.
- Özel gereksinimli öğretmen adaylarının sağlık sorunları artık öğretmenliğe kabul edilmelerine engel teşkil etmemektedir. Millî Eğitim Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nün 31.01.1992 tarihli 416-16222 Atama döneminde, fiziksel şartları uygun okullara yapılarak özel gereksinimli öğretmenlerin mesleğe alınması sağlanmıştır.
- 1993 yılı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından özel eğitim yılı olarak ilan edilmiştir.
- Özel eğitim okullarının isimleri, engel durumunu çağrıştırmayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Körler Okulları "Görme Engelliler Okulu", Sağır Okulları "İşitme

Engelliler Okulu" ve Eğitilebilir ve Öğretilebilir Çocuklar Okulları "Eğitim ve Uygulama Okulu" olarak adlandırılmıştır.

- Prof. Dr. Baykoç Dönmez tarafından geliştirilen Bilim ve Sanat Merkezleri pilot projesi ile üstün yetenekli çocukların eğitimleri için çalışmalar başlatılmıştır.
- Büyük yaş grubu zihinsel engelliler için Prof. Baykoç'un geliştirdiği Mesleki Eğitim Merkezleri açılmış ve bu merkezlerde iş ve meslek eğitimi verilmiştir.
- Ankara, İzmir ve İstanbul'da otistik çocukların eğitimi için pilot çalışmalar başlatılmıştır.
- Kız Meslek Liseleri, Endüstri Meslek Liseleri ve Ticaret ve Turizm Meslek okullarında, yetersizlikten etkilenmiş gençlerin mesleki eğitimleri için kaynaştırma eğitimleri verilmektedir.
- 1993 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelge, özellikle kırsal kesimlerdeki yetersizlikten etkilenmiş bireylerin mesleki eğitimlerine ulaşmalarını sağlamak için bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında, Halk Eğitim Merkezleri engelliler için yaygın mesleki ve sosyal-kültürel kurslar düzenlemiştir. Yaygın eğitim yoluyla gerçekleştirilen bu çalışmada, her öğrenci grubuna özgü kurslar belirlenmiştir.
- 1996 yılında, Özürlüler idaresi Başkanlığı'nın kurulması için Yetki Kanunu çıkarılmıştır. Bu başkanlığın kurulmasıyla ilgili olarak 1997 yılında 571 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname kabul edilmiştir. Kararname, engellilere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamayı, engellilerle ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmayı, engellilerin sorunlarını belirlemeyi ve bunların çözüm yollarını araştırmayı amaçlamaktadır (Baykoç, 2014).

Günümüz Türkiye'sinde Özel Eğitim

Bugünün Türkiye'sinin yasal çerçevesine bakıldığında özel gereksinimi olan bireylerle ilgili hizmetlerin temel yasal dayanaklarının, 1997 yılında kabul edilen 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, buna bağlı olarak çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'u olduğu görülmektedir. 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK), 30 Mayıs 1997 tarihinde kabul edilmiş ve 06.06.1997 tarihinde 23011 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel gereksinimli bireylerin eğitimleri konusunda esaslar belirlenmiştir (Baykoç , 2014). KHK, özel eğitim gerektiren bireylerin Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamak amacıyla düzenlemeler yapmaktadır. KHK'da özel eğitim alanının temel ilkeleri, tanılama, yerleştirme, eğitim kademeleri, kaynaştırma, özel eğitim okullarında eğitim, özel

eğitim desteği, eğitim programları ve değerlendirme ile ilgili hükümler bulunmaktadır. 573 sayılı KHK, Türkiye'deki özel eğitim hizmetlerinin temel çerçevesini oluşturur (Vuran, 2013).

Özel eğitimle ilgili 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 2000 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliğinde, "en az kısıtlayıcı ortam" ve "kaynaştırma" kavramları yer alır. Bu düzenlemeler ayrıca "Eğitsel Değerlendirme", "Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi", "Okul Öncesi Eğitimi", "Kaynaştırma", "İlk, Orta, Yükseköğretim ve Yaygın Eğitim", "Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP)", "Özel Eğitim Desteği", "Uygun Eğitim", "Aile Katılımı", "Toplumsal Yaşama Uyum", "Ailenin İtiraz Hakkı" gibi ilkeleri tanımlar. Bu yasal düzenleme, ABD'de 1975 yılında kabul edilen "Tüm Özel Gereksinimli Bireyler Eğitimi Yasası" ve 1997'de çıkarılan IDEA ile birçok yönden benzerlik göstermektedir (Akçamete, 2009).

573 sayılı KHK'nin ardından 18 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" pek çok kez değişmiştir. 2006'da en köklü değişikliklerden biri yapılmış ve 2009, 2010 ve 2012'de değişikliklere uğramıştır. Son şeklini 2018'de almıştır ve dört kısım, 70 madde ve birçok ekten oluşmaktadır. Birinci kısım, amaç, kapsam, dayanak ve tanımlarla özel eğitimin temel ilkeleri ve amaçlarından oluşan genel hükümleri içerir. İkinci kısım, özel eğitim hizmetleri ana başlığından oluşur ve eğitsel değerlendirme, tanılama, izleme süreçleri, eğitim tür ve kademelerindeki özel eğitim hizmetleri, erken çocukluk dönemi eğitimi, birden fazla yetersizliği olan bireylerin eğitimi, evde eğitim hizmeti, hastanede eğitim hizmeti, grup eğitimine hazırlık uygulaması, tamamlayıcı eğitim faaliyetleri, aile eğitimi hizmetlerinin nasıl yürütüleceğine ilişkin hükümler içerir. Üçüncü kısım, personel, görev ve sorumluluklarını açıklar. Özel eğitim alanındaki eğitim programlarının temelleri, bireyselleştirilmiş eğitim programları ve Bilim ve Sanat Merkezleri programları dördüncü bölümde ele alınmıştır. Beşinci bölümde, kaynaştırma/bütünleştirme yöntemiyle eğitim uygulamaları ile ilgili hükümler yer almaktadır. Yönetmeliğin ikinci kısmının altıncı bölümü, özel eğitim okulları ve kurumları hakkındadır. Bu bölümde, özel eğitim okul ve kurumlarının açılması, özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için açılan okul öncesi eğitim kurumları, özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için açılan ilköğretim ve ortaöğretim kurumları ile ilgili önemli hükümler yer almaktadır. ÖEHY'nin ikinci kısmının yedinci bölümü, öğrenci işleri kayıt, kabul, nakil ve başarının değerlendirilmesi ile ilgilidir. Sekizinci bölümde, özel eğitim hizmetleri kurulu ve özel eğitim değerlendirme kurulunun görevleri, çalışma usul ve esasları hakkında hükümler yer almaktadır. Dokuzuncu bölümde, BEP geliştirme birimi ve diğer kurum, komisyon ve birimler hakkında açıklamalar yer almaktadır. Yönetmeliğin üçüncü kısmı, personelin görev ve sorumluluklarını açıklamaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Türkiye'deki özel eğitim hizmetleri için en kapsamlı ve geçerli yasal düzenlemedir (Vuran, 2013)

2005'te yürürlüğe giren, 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, yetersizlikten etkilenmiş bireyler için pek çok düzenleme içeren ilk yasa olmakla birlikte bu kanunun amacı, engelliliği önlemek; engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliği ile ilgili sorunlarını çözmek ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Birinci kısımda amaç,

kapsam, tanımlar ve genel esaslara yer verilmiştir. İkinci kısımda ise sınıflandırma, bakım, rehabilitasyon, istihdam, eğitim, iş ve meslek analizi konularında yetersizlikten etkilenmiş bireylerin haklarından bahsedilmiştir. Engelliler Kanunu'nun 15. maddesi "Eğitim ve Öğretim" başlığı altında yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik eğitim olanakları sağlamayı amaçlamaktadır. Benzer şekilde, 16. madde "Eğitsel Değerlendirme" başlığı altında yetersizlikten etkilenmiş bireylerin eğitimine yönelik düzenlemeler içermektedir. Bu maddeler, Anayasa ve 573 Sayılı KHK ile uyumludur (Sak & Toraman, 2020).

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'u ile aynı zamanda özel gereksinimli çocukların eğitim masraflarına ve ulaşım hizmetlerine ailelerin katkı sağlaması öngörülmüştür (Akçamete, 2009). 2006 yılında, Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliği yeniden düzenlenmiş ve özel eğitim kurumları SHÇEK'ten Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Son yıllarda, özel gereksinimli çocukların en az kısıtlayıcı ortamlarda eğitim almaları yaklaşımı dünya genelinde önem kazanmıştır, yani çocuklar normal sınıflarda ve okullarda eğitim görebilmelidirler, ancak gereksinimlerine uygun düzenlemeler yapılmalıdır. Bu anlayış, öncelikle hafif ve orta düzeyde özel gereksinimi olan çocukların normal eğitim ortamlarında az veya hiç destek alarak eğitim alması şeklinde uygulanmıştır (Akçamete, 2009)

Sonuç

Günümüz Türkiye'sine baktığımızda özel eğitim alanında yurtdışındaki gelişmelerin ve çalışmaların aktif bir şekilde takip edildiği görülmektedir. Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda özel eğitim gerektiren bireylerin genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamak amacıyla devlet tarafından çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. En başta üniversiteler ve özel eğitim ile ilgili olan kurum ve kuruluşların bu konulardaki görüşleri doğrultusunda çağımız gerekliliklerini sağlayacak düzenlemeler hayata geçirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (2009). Özel gereksinimi olan çocuklar. A. G. Akçamete (Ed.), Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim, içinde (s.57-62). Kök Yayıncılık
- Balcı, S. (2013). Osmanlı Devleti'nde engelliler ve engelli eğitimi - sağır dilsiz ve körler mektebi. Libra Kitap Yay.
- Batu, S., ve Uysal, A. (2010). Günümüz sınıflarında engelli çocukların gelişimini destekleme. A. G. Akçamete (Ed.), Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim içinde (113-141). Kök Yayıncılık.
- Baykoç, N. (2014). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. N. Baykoç (Ed). Özel eğitimin tarihsel gelişimi içinde (29-51). Eğiten Kitap.
- Çitil, M. (2009). Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar Türkiye'de özel eğitim (1923-2007). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çitil, M. (2012). Yasalar ve özel eğitim. Vize Yayıncılık.

- Çitil, M. (2017). Türkiye’de özel eğitim: Tarihsel, politik ve yasal gelişmeler. Vize Yayıncılık.
- Ergin, O. (1977). İstanbul mektepleri ve ilim, terbiye ve san’at müesseseleri dolayısıyla Türkiye maarif tarihi. 3(4), Eser Matbaası
- Gök, S. (1958). Dünyada ve Türkiyede sağır, dilsiz okulları tarihçesi ve eğitim sistemi. Hüsnütabiat Matbaası.
- Günay R. & Güngör H.İ. (2013). Osmanlı Devleti’nde sağır, dilsiz ve a’mâ mektebi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53), 55-76.
- İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası (Türkiye Sağır, Dilsiz ve Körler Tesanüt Cemiyeti Neşriyatı)
- Sak, U., & Toraman, S. (2020). Türkiye'de Özel Eğitim Hizmetleri. MEB. ISBN: 978-975-11-5542-9
- Tanyeri, Y. (2016). İzmir school for the deaf. *Turkish archives of otorhinolaryngology*, 54(1), 1.
- Ünlü, E. (2018). Osmanlı döneminde zihin yetersizliği olan bireyler. *Electronic Turkish Studies*, 13(27).
- Vuran, S. (2013). Özel Eğitim. Maya Akademi.